

Eşsiz Orkidelerimiz

İ. Gökhan Deniz

Bu fotoğrafta gördüğünüz bir Likya orkidesi. Kaş orkidesi olarak da bilinen bu orkide türü dünyada bir tek ülkemizde yetişiyor. Ancak bu bitkinin soyu tükenme tehlikesi altında. Bu türden yalnızca Antalya'nın Kaş ilçesindeki küçük bir alanda yaklaşık 250 birey kalmış. Bugünlerde Likya orkidelerini korumak amacıyla Akdeniz Üniversitesi, Antalya Orman Bölge Müdürlüğü ve Kaş Orman İşletme Müdürlüğü gibi kurumların işbirliğiyle bir proje yürütülüyor. Bu projeye ülkemizde yetişen orkide türlerinin bir kısmını bekleyen tükenme tehlikesine dikkat çekiliyor.

Likya orkidesi, ülkemizde yetişen 170 kadar orkide türünden biri. Bu türün yıllar içinde giderek azalmasının esas nedeni doğadan aşırı miktarlarda toplanması. Orkidelerin yumru şeklindeki köklerinin öğütülüp toz haline getirilmesiyle salep adı verilen bir madde elde edilir. Salep hem bazı dondurmaların üretiminde hem de yine salep adı verilen içeceğin yapımında kullanılır. Likya orkidelerinin doğadan toplanmasının nedeninin salep tozu elde etmek olduğu biliniyor. Bu türün tükenmek üzere olmasının bir başka nedeninin de hayvanların orkidelerin bulunduğu alanlarda otlatılması.

Ülkemizde her yıl tüm türlerden yaklaşık yüz milyon orkidenin doğadan toplandığı tahmin ediliyor. Araştırmacılar, ülkemizdeki pek çok orkide türünün tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu, ancak şu anda en tehlikedeki türün Likya orkidesi olduğunu söylüyor.

Likya orkidelerini korumak amacıyla yürütülen proje kapsamında bu orkidelerin yaşadığı alan koruma altına alınmış. Alan çitlerle çevrilerek hayvanların burada otlamaları ve orkidelerin insanlarca toplanması engellenmiş. Ayrıca bölgede yaşayanların Likya orkidesi hakkında bilgilendirilmesi ve bitkinin tohumlarının Türkiye Tohum Gen Bankası'nda koruma altına alınması da proje kapsamında yapılacak çalışmalar arasında.

Anadolu orkidesi de soyu tükenme tehlikesi altında olan türlerimizden biri.

Epifit orkide türleri başka bitkilerin üzerinde yaşar. İşte ağaçta yaşayan bir orkide!

Orkideler çiçekli bitkilerin orkidegiller ya da salepgiller olarak adlandırılan ailesindendir. 20.000'den fazla türü olan orkideler, kutuplar ve çöller dışında dünyanın hemen her yerinde görülür. Bu canlıların bazıları toprakta yaşarken bazıları kayaların ya da bitkilerin üzerine tutunarak yaşar. Toprakta yaşamayanların köklerinin toprakla hiçbir bağlantısı yoktur. Bu tip bitkilere epifit bitkiler denir. Epifit bitkiler gereksinimleri olan besinleri ve suyu, kökleriyle havadaki nemden, yağmurdan ve üzerine tutundukları bitkilerin yüzeyinde biriken artıklardan karşılar. Ülkemizdeki orkide türlerinin tümü toprakta yaşar.

İşte bir erkek yabanası, dişi yabanası zannettiği aynalı orkidenin çiçeğine konmuş.

Bu aynalı orkidenin çiçekleri dişi yabanasılarına benzer.

Çiçekli bitkilerin çoğunda olduğu gibi orkidelerin çiçeklerinde de hem dişi hem de erkek üreme organları bulunur. Döllenme çiçektozlarında bulunan erkek üreme hücrelerinin dişi organlarda bulunan dişi üreme hücreleriyle birleşmesiyle gerçekleşir. Ama bunun için öncelikle tozlaşmanın gerçekleşmesi gerekir. Tozlaşmayı yani çiçektozlarının dişi üreme hücresine taşınmasını orkidelerde çoğunlukla böcekler sağlar. Balözü almak için orkidelerin çiçeklerine gelen böcekler çiçektozları yapışır. Bu böcek başka bir orkideye gittiğinde çiçektozlarını oraya taşımış olur. Böylece böcekler orkidelerin çoğalmasına katkıda bulunur. Bazı orkide türlerinin çiçekleri, tozlaşmalarında rol oynayan böceklerin dişilerine benzer. Hatta bu dişi böceklerin

kokularına benzer bir koku da salgırlar. Böylece erkek böcekleri kendilerine çekerler.

Döllenme gerçekleştikten sonra meyve gelişir. Orkidelerin meyveleri kapsül şeklindedir. Bu meyvelerin içinde çok küçük, yüzlerce hatta binlerce tohum bulunur. Tohumlar çok hafiftir ve rüzgârlarla çok uzak yerlere bile taşınabilir. Orkidelerin tohumlarında besin deposu yoktur. Bu nedenle bu tohumların çimlenmesi için yeterli nem, sıcaklık ve oksijen dışında bir de besin kaynağı gerekir. İşte orkide tohumları çimlenmeleri için gerekli olan besinleri birlikte ortakyaşam sürdürdükleri mantarlardan elde eder. Bu mantarlar orkidelerin köklerinde yaşar ve bitkiye besin sağlar.

Vanilya orkidesinin yeşil fasulyeninkilere benzeyen meyveleri yaklaşık dokuz ayda gelişimini tamamlar.

Martin Harvey Gallo Images / Getty Images Turkey

Tropikal bölgelerde yetişen vanilya orkidesinin meyvelerinden genellikle tatlılara güzel koku vermek amacıyla kullandığımız vanilya elde edilir. Vanilya orkidesinin meyvelerinden parfüm ve ilaç üretiminde de yararlanılır.

Orkidelerin yapraklarının biçimleri, renkleri ve büyüklükleri türden türe değişir. Örneğin benekli orkide olarak bilinen bu türün yapraklarının üzerinde koyu renkli lekeler bulunur.

David Davis / Photolibrary / Getty Images Turkey

Bu fotoğrafta gördüğünüz türün gövdesinin en altında iki büyük taban yaprağı var. Diğer yapraklarıysa daha küçük.

Bilge Nur Karagöz
Yazımızın hazırlanmasına katkılarından dolayı Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Biyoloji Eğitimi Anabilim Dalı'ndan Yrd. Doç. Dr. İ. Gökhan Deniz'e teşekkür ederiz.